

Stora Vattugränd i Sigtuna

En glimt av medeltida kulturlager

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Sigtuna 195:1
Fastighet Sigtuna 2:152
Sigtuna stad och kommun
Stockholms län
Uppland

Kristina Jonsson med bidrag av Jonas Ros

Stora Vattugränd i Sigtuna

En glimt av medeltida kulturlager

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Sigtuna 195:1
Fastighet Sigtuna 2:152
Sigtuna stad och kommun
Stockholms län
Uppland

Kristina Jonsson med bidrag av Jonas Ros

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Stora Vattugränd vid undersökningstillfället. Foto: Kristina Jonsson.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-573-0

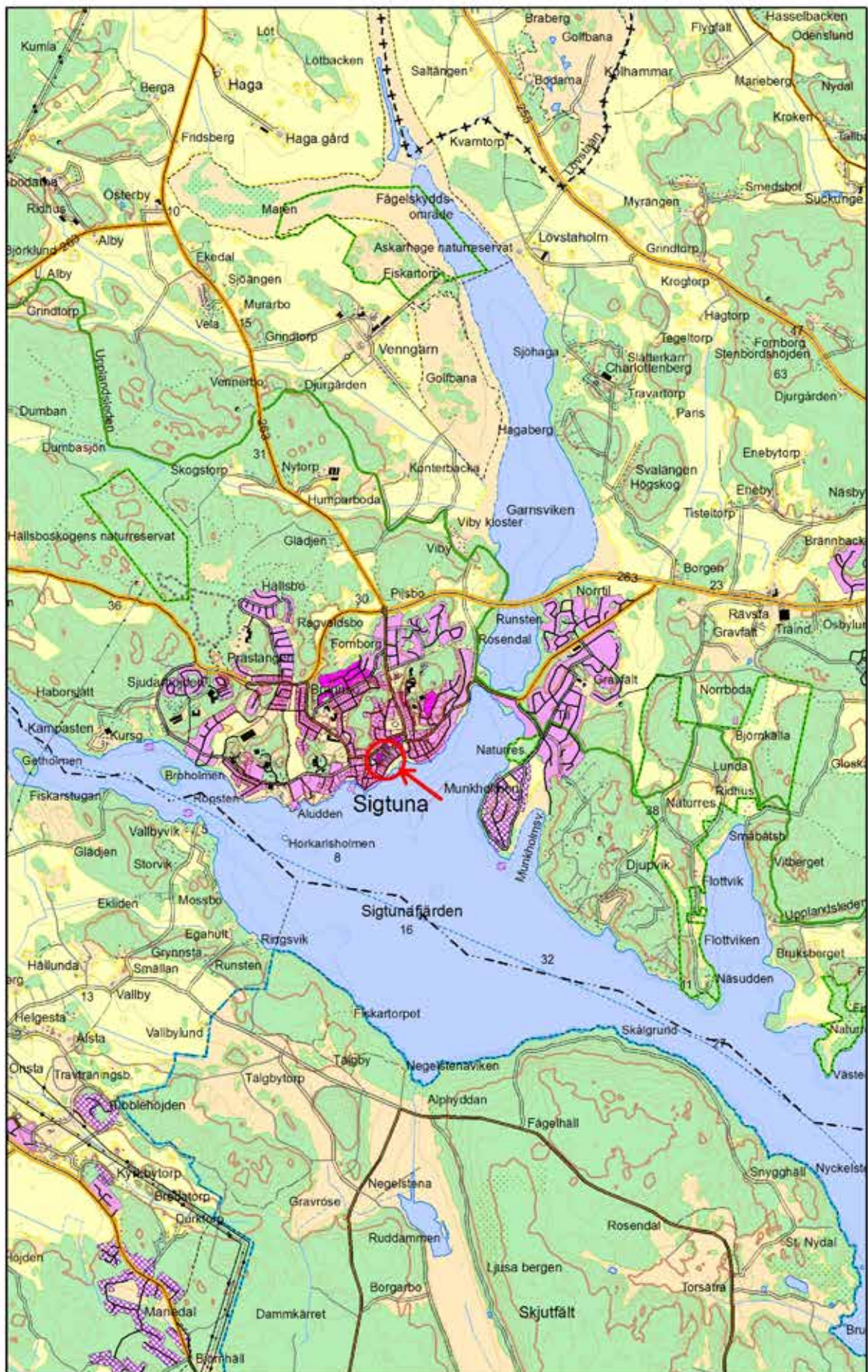
Tryck: JustNu, Västerås 2016.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning.....	7
Historisk bakgrund	8
Den arkeologiska undersökningen	8
Undersökningsområde	8
Syfte och genomförande	8
Resultat.....	9
Utvärdering	10
Referenser.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Sammanfattning

Under oktober månad 2016 har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Stora Vattugränd, Sigtuna stad och kommun. Undersökningen gjordes efter beslut av Länsstyrelsen i Stockholms län, och föranleddes av att Sigtuna kommun skulle gräva gropar för lyktstolpar samt schakta för en elkabel i gatan. Tre mindre gropar grävdes ner till 0,8–0,9 meters djup, och det cirka 70 meter långa schaktet grävdes till mellan 0,4 och 0,7 meters djup. I groparna påträffades endast sentida omrörda massor. Samma gällde för stora delar av ledningsschaktet, men längs en sträcka på fyra meter kunde äldre lämningar ses i en av schaktväggarna. De bestod av vad som tolkats som ett lergolv, avsatta kulturlager, samt ett raserat tak från samma byggnad. Lämningarna har tolkats vara medeltida. I ett lager över bebyggelselämningarna påträffades en bit stengods från en kanna daterat till 1580–1650.

Figur 1. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Platsen för undersökningen är markerad med en röd cirkel och pil. Skala 1:50 000.

Inledning

Med anledning av att Sigtuna kommun skulle byta ut belysningskablar och lyktstolpsfundament i Stora Vattugränd i Sigtuna (för gatans läge, se figur 1–2) har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning under oktober månad 2016. Stora Vattugränd ligger inom fornlämning Sigtuna 195:1 (stadslager), och undersökningen genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Stockholms län. Uppdragsgivare var Sigtuna kommun.

Det arkeologiska fältarbetet gjordes av Kristina Jonsson (gropar för stolpfundament) och Jonas Ros (ledningsschakt). Rapporten har sammanställts av Kristina Jonsson, med bidrag av Jonas Ros (beskrivning och tolkning av lämningar i ledningsschakt). Den påträffade keramikskärvan har daterats av Mathias Bäck (Arkeologerna, Statens historiska museer).

Figur 2. Läget för Stora Vattugränd i centrala Sigtuna är markerat med en blå cirkel och pil. Utdrag ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Historisk bakgrund

Sigtuna är, om man bortser från det vikingatida Birka med dess urbana funktioner, Sveriges äldsta stad. Den grundlades runt år 980 som en efterföljare till Birka, och hade tidigt en kyrklig prägel. I början av 1060-talet inrättades ett biskopssäte i staden av ärkebiskop Adalbert av Bremen, och i Adam av Bremens historia om Hamburg-Bremenstiftet från omkring 1070 omnämns Sigtuna som en kristen motpol till det hedniska Gamla Uppsala. Mynt slogs tidigt i staden, de äldsta är från perioden 995–1030 och har präglats för kung Olof Eriksson (Skötkonung) och Anund Jakob Olofsson (Tesch 2008:324 med referenser, Ros 2009:9).

Ett stort antal arkeologiska undersökningar har gjorts i Sigtuna genom åren. Många av dem har varit små schaktkontroller som den som redovisas i denna rapport, men det har även genomförts några stora slutundersökningar av den medeltida stadsbebyggelsen. En av dessa gjordes i kvarteret Urmakaren (1990–1991) vilket ligger direkt söder om Stora Vattugränd (jämför figur 3). Undersökningen i Urmakaren berörde bebyggelse i huvudsak daterad från sent 900-tal till 1300-tal, men där fanns också enstaka yngre lämningar. Byggnaderna, som uppgick till 74 i antal, uppvisade en stor variation i konstruktion och funktion: där fanns en- och tvårumstugor, loftstugor, större hallar, stekarehus, härbren och bodar (Ros 2009:65ff). Nordväst om kvarteret Kammakaren, på andra sidan Stora gatan, har också en stor undersökning gjorts i kvarteret Trädgårdsmästaren (Wikström 2011:10).

Den arkeologiska undersökningen

Undersökningsområde

Undersökningen gjordes i gatumark i Stora Vattugränd, och berörde cirka 70 löpmetrar schakt (figur 3–4). Gatan var inledningsvis täckt av asfalt, vilken borttogs under arbetets gång.

Syfte och genomförande

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att dokumentera eventuella äldre kulturlager, konstruktioner och fynd om sådana påträffades.

Arbetsföretaget bestod dels av grävandet av tre gropar för lyktstolpsfundament, dels av grävandet av ett sammanhängande schakt där en ny ledning dem emellan skulle dras över en befintlig äldre ledning. Ledningsschaktet grävdes från ett elskåp strax söder om Stora gatan i norr till Strandvägen i söder.

Vid den inledande grävningen av de tre groparna, som skulle grävas till cirka 1 meters djup, övervakades schaktningen. Ledningsschaktet, som enligt uppgift endast skulle grävas ner till 0,35 meters djup, efterbesiktigades.

Groparna och schaktet dokumenterades genom manuell inprickning och fotografering. En sektionsbeskrivning gjordes av en del av ledningsschaktet (delsträcka A).

Resultat

Gropar för stolpfundament

Grop 1

Gropen grävdes intill ett elskåp i den norra delen av Stora Vattugränd. Den var $0,4 \times 0,5$ meter stor, och grävdes till 0,8 meters djup. Under asfalten fanns ett 0,2 meter tjockt bärlager med grus, och därunder ett omrört siltlager med inslag av tegel och djurben. I lagret påträffades sentida rödgods (från 1800- eller 1900-tal). Halva gropens yta var störd av nedgrävningen för elskåpet. På 0,25 meters djup i kanten ut mot gatan framkom den befintliga elledningen som det nya schaktet skulle följa.

Grop 2

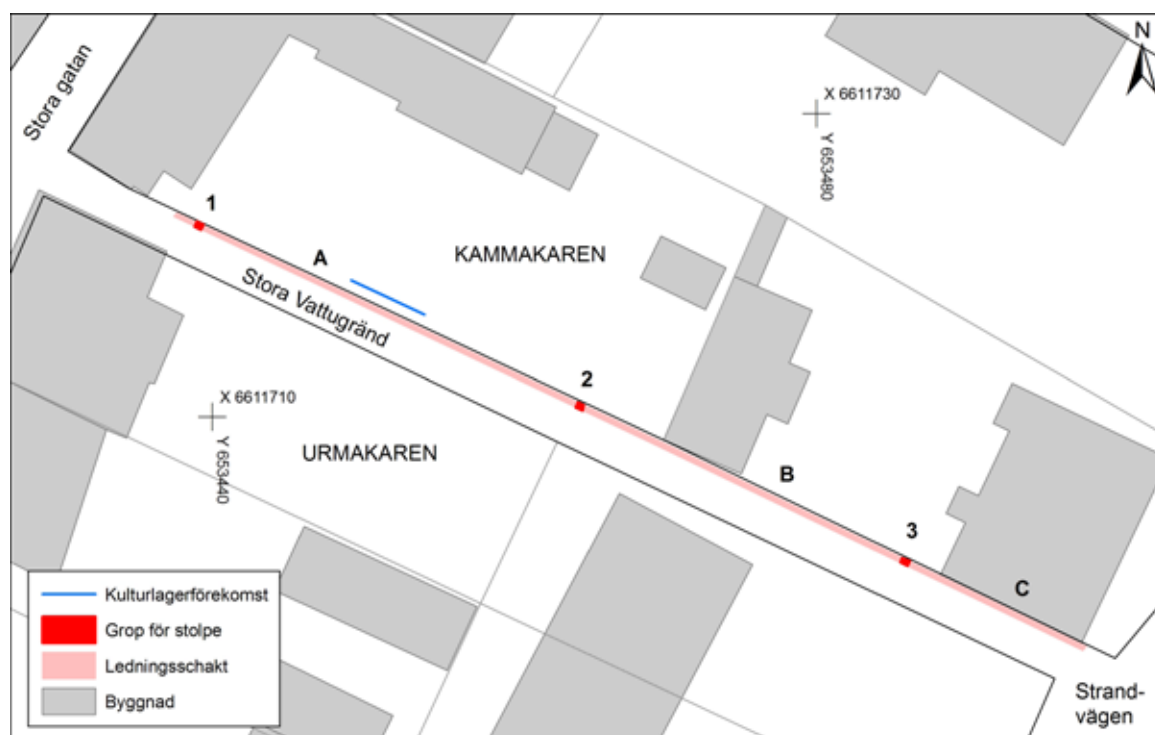
Gropen grävdes i den centrala delen av Stora Vattugränds längdaxel. Den var $0,7 \times 0,5$ meter stor och grävdes till 0,8 meters djup. Direkt under asfalten fanns samma typ av omrörda massor som i Grop 1.

Grop 3

Grop 3 var $1,0 \times 0,5$ meter stor och grävdes till 0,9 meters djup. Under två lager av sand (bärlager) framkom återigen det omrörda sentida siltlagret.

Schakt för kablar

Schaktet grävdes 0,4 meter brett längs hela gatan, motsvarande den ungefärliga bredden på de redan grävda djupare groparna. Det grävdes dock djupare än till det på förhand angivna djupet 0,35 meter (se vidare nedan).

Figur 3. Schaktplan. Sträckningen för det grundare ledningsschaktet är markerat med rosa färg, de djupare groparna med röd färg. Groparna har numrerats med siffror (1–3), schaktsträckor med bokstäver (A–C). Den blå linjen motsvarar utbredningen av bevarade kulturlager inom schaktsträcka A. Utdrag ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:500.

Schaktsträcka A

Längs schaktsträcka A grävdes schaktet till mellan 0,6 och 0,7 meters djup. I stora delar av schaktet var lagerbilden densamma som i de ovan beskrivna groparna; där fanns ett bärlager under asfalten som överlagrade ett omrört kulturlager med inslag av tegel.

Längs en sträcka av cirka 4 meter i den centrala delen av delsträckan (figur 3) kunde dock ostörda äldre lager ses i schaktväggen mot norr. Under asfaltens bärlager fanns ett 0,1 meter tjockt lager med gråbrun silt med inslag av tegel. I lagret påträffades en bit stengods (del av handtag från ett krus) med datering till 1580–1650 (datering av Mathias Bäck, fyndet ej tillvarataget). Lagret låg över vad som tolkats som lämningar från en medeltida bebyggelsefas. Den bestod överst av ett 0,15 meter tjockt flammigt lager innehållande horisonter med bränd sand, kol och sot som tolkats utgöra rester av ett brunnet torvtak. Lagret var uppblandat med kulturpåverkad lerig silt och gav ett omrört intryck – man har alltså bearbetat och jämnat ut marken efter den brand som förstörde byggnaden. Under detta lager fanns ett upp till 0,1 meter tjockt avsatt kulturlager innehållande 0,05 meter stora bitar med bränd lera (möjligen rester av en ugnskonstruktion), kol och djurben. Detta lager har samband med byggnadens brukningstid, och det låg i sin tur på ett 0,08 meter tjockt lager med gråbrun lera som tolkats utgöra byggnadens golv. Under golvet fanns ytterligare kulturpåverkad jord med inslag av djurben (mot schaktbotten).

Schaktsträcka B

Längs schaktsträcka B grävdes schaktet till 0,4 meters djup. Lagerbilden var densamma som i de ovan beskrivna groparna och stora delar av schaktsträcka A; bärlager samt ett omrört kulturlager med inslag av tegel.

Schaktsträcka C

Längs schaktsträcka C grävdes schaktet till 0,6 meters djup. I denna del innehöll det endast sentida utfyllnadsmassor bestående av grus och singel.

Utvärdering

Schaktningsövervakningar av arbeten i äldre ledningsschakt ger inte alltid arkeologiska resultat, åtminstone inte när det schaktas till ett ringa djup. Det blir dock inte alltid som man har planerat, vilket denna arbetsinsats visar: det schakt som skulle grävas till 0,35 meters djup grävdes istället upp till 0,7 meters djup. Generellt kan sägas att det inte är ovanligt att man vid tömning av befintliga schakt åtminstone kan fånga glimtar av äldre bebyggelse i schaktväggarna, under förutsättning att schaktet grävs till samma eller större bredd än det ursprungliga. Så blev också fallet i detta projekt, där medeltida lager framkom direkt under gatans bärlager längs en kortare sträcka.

Referenser

Ros, Jonas 2009. *Stad och gård. Sigtuna under sen vikingatid och tidig medeltid*. Uppsala universitet, Occasional Papers in Archaeology 45. Uppsala.

Tesch, Sten 2008. Sigtuna ca 980–1200 – det maktpolitiska och sakrala stadsrummet. *De første 200 årene – nytt blikk på 27 skandinaviske middelalderbyer*, s. 323–340. Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter, Nordisk 5. Bergen.

Wikström, Anders (red.). 2011. *Fem stadsgårdar. Arkeologisk undersökning i kv. Trädgårds-mästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988–90*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 52. Sigtuna.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	16147
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	43111-38379-2016, 2016-10-13
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Undersökningsperiod:	17–20 oktober 2016
Personal:	Kristina Jonsson, Jonas Ros
Landskap:	Uppland
Län:	Stockholm
Kommun:	Sigtuna
Socken:	Sigtuna stad
Fastighet:	Sigtuna 2:152
Fornlämning:	Sigtuna 195:1
Fastighetskartan:	66G1FS Sigtuna
Koordinater:	6611717/653450
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	–
Inmättningsmetod:	Manuell inprickning.
Dokumentationshandlingar:	Inget dokumentationsmaterial utöver det som redovisas i rapporten har tillvaratagits.
Fynd:	Inga fynd tillvaratagna.